KEYS-STADI TEXNOLOGIYASI VOSITASIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KONFLIKTOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING AMALIY JIHATLARI

Karimov Jahongir Murodjon o‘g‘li
Farg‘ona shahridagi alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan kar va zaif eshitadigan bolalar uchun 1-sonli ixtisoslashtirilgan maktab psixologi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23194112

Annotatsiya. Tezisda bo‘lajak pedagoglarning konfliktologik kompetentligini keys-stadi texnologiyasi vositasida rivojlantirishga qaratilgan amaliy metodika taklif etiladi. Uning motivatsion-tayyorgarlik, operatsional-amaliy va refleksiv-baholash bosqichlari, keyslar bankini loyihalash izchilligi hamda baholash mezonlari tavsiflanadi. Tavsiyalar pedagogik vaziyat, 80 daqiqalik mashg‘ulot ssenariysi, keys pasporti va formativ baholash tavsiflari orqali aniqlashtiriladi. Metodika samaradorligini tekshirish tartibi bayon etilib, statistik xulosa chiqarish uchun empirik ma’lumotlar zarurligi qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: keys-stadi texnologiyasi, konfliktologik kompetentlik, keyslar banki, amaliy metodika, pedagogik vaziyat, refleksiv baholash, portfolio, kasbiy tayyorgarlik.

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИИ КЕЙС-СТАДИ

Аннотация. В тезисе предлагается практическая методика, направленная на развитие конфликтологической компетентности будущих педагогов посредством технологии кейс-стади. Описываются мотивационно-подготовительный, операционально-практический и рефлексивно-оценочный этапы методики, последовательность проектирования банка кейсов и критерии оценивания. Рекомендации конкретизируются посредством педагогической ситуации, сценария 80-минутного занятия, паспорта кейса и описаний формативного оценивания. Излагается процедура проверки эффективности методики, при этом отмечается необходимость получения эмпирических данных для формулирования статистически обоснованных выводов.

Ключевые слова: технология кейс-стади, конфликтологическая компетентность, банк кейсов, практическая методика, педагогическая ситуация, рефлексивное оценивание, портфолио, профессиональная подготовка.

PRACTICAL ASPECTS OF THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING THE CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS THROUGH CASE STUDY TECHNOLOGY

Abstract. This thesis paper proposes a practical methodology aimed at developing the conflictological competence of future teachers through case study technology. The motivational-preparatory, operational-practical, and reflective-assessment stages of the methodology, the sequence for designing a case bank, and assessment criteria are described. The recommendations are specified through a pedagogical situation, an 80-minute lesson scenario, a case passport, and formative assessment

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

descriptions. The procedure for evaluating the effectiveness of the methodology is outlined, while the need for empirical data to draw statistically supported conclusions is emphasised.

Keywords: case study technology, conflictological competence, case bank, practical methodology, pedagogical situation, reflective assessment, portfolio, professional training.

Bo‘lajak pedagoglarning konfliktologik kompetentligini rivojlantirishda keys-stadi texnologiyasidan foydalanish o‘quv maqsadi, vaziyat mazmuni, talaba harakati va baholashni muvofiqlashtirishni talab etadi. Bo‘lajak pedagoglarni sinfni boshqarishdagi murakkab muammolarga tayyorlash va keysga asoslangan o‘quv muhitini loyihalash masalalari ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan [1; 2]. Mazkur tezisning maqsadi ushbu imkoniyatlarni konfliktologik tayyorgarlikka moslashtiruvchi uch bosqichli metodika va keyslar bankini tashkil etish tartibini tavsiflashdir. Ish nazariy-metodik xarakterga ega. Takliflar manbalarni qiyoslash, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish va baholash talablarini aniqlashtirish asosida bayon etiladi. Quyidagi keys va mezonlar metodik namunalar sifatida taklif etiladi.

Birinchi – motivatsion-tayyorgarlik bosqichida talabalarda konfliktologik bilimlarga ehtiyoj uyg‘otish, asosiy tushunchalarni izohlash va boshlang‘ich tayyorgarlikni aniqlash nazarda tutiladi. Buning uchun qisqa vaziyatli topshiriq, suhbat va bilim testi uyg‘un qo‘llanadi. Tomas–Kilmann so‘rovnomasidan foydalanilganda uning tilga mosligi va qo‘llash shartlari tekshirilishi lozim. U konflikt uslublarini o‘rganishga xizmat qiladi, konfliktologik kompetentlikni to‘liq o‘lchaydigan vosita emas [3]. Natijalar amaliy vazifadagi harakatlar bilan qiyoslanadi.

Ikkinchi – operatsional-amaliy bosqichda murakkabligi ortib boradigan keyslar asosida mustaqil va guruh ishlari, rolli o‘yinlar hamda qisqa treninglar tashkil etish taklif qilinadi. Oddiy keysda ishtirokchilar va tahlil qilinadigan omillar soni cheklanadi; o‘rta murakkablikdagi keysda bir necha tomon manfaatlari, murakkab keysda esa tashkiliy sharoit va uzoq muddatli oqibatlar ham hisobga olinadi. Har bir keys savollar, muqobil yechimlar va baholash mezonlari bilan ta’minlanadi. Keys bilan ishlash quyidagicha tashkil etiladi: vaziyat dalillarini ajratish; tomonlar ehtiyojlarini aniqlash; kamida ikkita yechimni qiyoslash; tanlangan strategiyani asoslash; uni rolli suhbatda sinash; qarorni qayta ko‘rib chiqish. Vaziyat muhokamasi va amaliy mashq bir-birini to‘ldiradi: talabaning yozma xulosasi uning muloqotdagi harakati bilan taqqoslanadi. Munozarani yo‘naltirish va ishtirokchilar fikrlarini ochib berish keys metodining muhim didaktik jihatlaridir [4].

Metodik namuna. O‘quvchi guruh ishiga qo‘yilgan umumiy bahoni adolatsiz deb hisoblaydi, o‘qituvchi esa ishtirokchilar hissasi teng bo‘lganini taxmin qiladi. Talabalar individual hissa haqidagi dalillarni aniqlaydi, baholash mezonlarini tekshiradi va suhbatning muqobil variantlarini ishlab chiqadi. Rolli mashqda aniqlashtiruvchi savol berish, faol tinglash va qarorni hurmat bilan izohlash kuzatiladi. Vaziyat o‘quv maqsadida modellashtirilgan. Mazkur keys uchun 80 daqiqalik mashg‘ulotning quyidagi namunaviy taqsimoti taklif etiladi: vaziyatni o‘qish va individual pozitsiyani yozish – 10 daqiqa; dalillar hamda yetishmayotgan ma’lumotni ajratish — 15 daqiqa; yechimlarni guruhda qiyoslash – 15 daqiqa; rolli suhbat – 20 daqiqa; mezonlar asosida qayta aloqa – 10 daqiqa; qarorni qayta yozish – 10 daqiqa. Bu vaqt taqsimoti majburiy me’yor yoki tajribada tasdiqlangan rejim emas, mashg‘ulotni tashkil etish uchun metodik namunadir. Guruh hajmi va tayyorgarligiga qarab davomiylik moslashtiriladi.

Rolli mashqni ikki qisqa davrada tashkil etish mumkin. Birinchi davrada o‘qituvchi, o‘quvchi va kuzatuvchi rollari taqsimlanadi; kuzatuvchi aniq savol, tinglash va qarorni izohlash harakatlarini qayd etadi. Keyin rollar almashtirilib, suhbat qayta bajariladi. Qayta aloqada “yaxshi gapirdi” kabi umumiy baho o‘rniga, qaysi savol muammoni aniqlashtirgani yoki qaysi jumla suhbatni keskinlashtirgani

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ko‘rsatiladi. Talaba ikkinchi urinishda aynan nimani o‘zgartirganini izohlaydi. O‘quvchi bahosini o‘zgartirish yoki o‘zgartirmaslikning o‘zi emas, qarorning dalil va mezonga mosligi muhokama qilinadi.

Uchinchi – refleksiv-baholash bosqichida talaba dastlabki yechim, muhokamadagi dalillar va qayta ishlangan qarorni portfolioga kiritadi. Boshlang‘ich va yakuniy baholashda mazmunan boshqa, lekin murakkabligi yaqin keyslar qo‘llash tavsiya etiladi. Bunda o‘rganilgan usulni yangi vaziyatga ko‘chirish kuzatiladi. O‘qituvchi faqat axborot uzatmaydi: mezonlarni tushuntiradi, muhokamani yo‘naltiradi va talaba ehtiyojiga mos yordam beradi. Keyslar bankini loyihalashda avval konflikt turlari va o‘quv maqsadi belgilanadi; keyin vaziyat matni, topshiriqlar, muhokama savollari va baholash mezonlari tuziladi. Keyslar ekspert muhokamasi hamda kichik guruhdagi dastlabki sinovdan so‘ng takomillashtirilishi nazarda tutiladi. Yakunda ular “Pedagogik mahorat” va “Pedagogik konfliktologiya” fanlarining tegishli mavzulariga moslashtiriladi. Real voqeaga asoslangan keysda shaxsni aniqlash imkonini beradigan ma’lumotlar olib tashlanishi, voqea esa taraflardan birini oldindan aybdor ko‘rsatmaydigan shaklda bayon etilishi kerak.

Keyslar bankining izchilligini ta’minlash uchun har bir vaziyatga qisqa metodik pasport biriktirish tavsiya etiladi. Unda o‘quv maqsadi, ustuvor komponent, konflikt ishtirokchilari, mavjud va yetishmayotgan ma’lumotlar, murakkablik darajasi, bajarish vaqti hamda kutiladigan faoliyat mahsuloti ko‘rsatiladi. O‘qituvchi uchun alohida izohda muhokamani chuqurlashtiruvchi savollar va uchrashi mumkin bo‘lgan biryoqlama talqinlar qayd qilinadi. Javob kaliti yagona “to‘g‘ri” qarorga tenglashtirilmaydi: dalil, etik me’yor va vaziyat shartlariga mos turli yechimlar asoslanishi mumkin. Keyingi keysni tanlash talabaning aniqlangan qiyinchiligiga bog‘lanadi. Baholash kasbiy vazifaga yaqin topshiriq va aniq mezonlar bilan bog‘lanadi [5]. Kognitiv mezon bo‘yicha sabab va dalillarni ajratish; motivatsion-qadriyatli mezon bo‘yicha hurmat va adolatni asoslash; faoliyat-amaliy mezon bo‘yicha yechimni bajarish va muloqot; refleksiv mezon bo‘yicha xatoni aniqlash hamda qarorni qayta ishlash kuzatiladi. Taklif etilgan mezonlar tasdiqlangan diagnostik shkala emas. Yozma tahlil, rolli suhbat kuzatuvi va refleksiv yozuvni qiyoslash, baholovchilarga umumiy namunalarni oldindan muhokama qildirish tavsiya etiladi.

Formativ baholash uchun har bir mezon bo‘yicha uchta dastlabki tavsifdan foydalanish mumkin: talaba muammoni faqat tasvirlaydi; yo‘naltiruvchi savollar yordamida yechimni asoslaydi; yoki yechimni mustaqil asoslab, yangi dalilga ko‘ra qayta ishlaydi. Bu tavsiflar tayyor diagnostik shkala emas, kuzatuvni tartibga soluvchi metodik taklifdir. Masalan, refleksiv mezonda “xato qildim” degan umumiy jumla yetarli dalil sifatida olinmaydi; qaysi harakat, nima sababdan va qanday o‘zgartirilgani aniqlashtiriladi. Guruh javobi talabaning individual yozuvi va muloqotdagi hissasi bilan birgalikda baholanadi [5].

Metodika samaradorligini tekshirish uchun boshlang‘ich va yakuniy baholashni tajriba hamda taqqoslash guruhlarida o‘tkazish nazarda tutilishi mumkin. Bunda guruhlarning boshlang‘ich tayyorgarligi, mashg‘ulot davomiyligi va topshiriqlar murakkabligi hisobga olinishi kerak. Ushbu tezisda ishtirokchilar soni, individual natijalar va statistik hisob-kitoblar keltirilmagan. Shu sababli statistik jihatdan ishonchli o‘sish haqidagi xulosa berilmaydi; tanlanma va o‘lchash xususiyatlari aniqlangach, ularga mos tahlil usuli tanlanishi lozim. Metodik yordamni rejalashtirishda qiyinchilikning turini farqlash taklif qilinadi: dalil bilan taxmin aralashsa, faktlarni ajratish mashqi; nazariy izoh sust bo‘lsa, tushuncha bo‘yicha qisqa tayanch; muloqot biryoqlama bo‘lsa, savol berish va tinglash mashqi tanlanadi. Keyingi topshiriqda yordam kamaytirilib, o‘zgarish yana kuzatiladi. Yangi keys avvalgisidan faqat ismlar bilan emas, tomonlar manfaatlari yoki cheklovlar bilan farqlanishi kerak. Bu tartib mustaqil yechimga o‘tishni kuzatishga xizmat qiluvchi loyiha sifatida taklif etiladi, erishilgan natija sifatida emas.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa. Uch bosqichli metodika konfliktologik bilimlarni vaziyat tahlili, amaliy muloqot va refleksiv qayta ishlash bilan bog‘lashga yo‘naltirilgan. Uni joriy etishda keyslar banki, aniq mezonlar, o‘qituvchi ko‘magi va etik talablarni uyg‘un ta’minlash muhimdir. Tavsiyalar pedagogik fanlarda dastlabki sinov uchun asos bo‘la oladi; rivojlantiruvchi ta’sir haqidagi yakuniy xulosa esa tegishli empirik dalillar olinganidan keyin chiqarilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Choi I., Lee K. Designing and implementing a case-based learning environment for enhancing ill-structured problem solving: Classroom management problems for prospective teachers Educational Technology Research and Development. – 2009. – Vol. 57, No. 1. – P. 99–129.
2. Şen Akbulut M., Hill J. R. Case-based pedagogy for teacher education: An instructional model Contemporary Educational Technology. – 2020.
3. Kilmann R. H., Thomas K. W. Developing a forced-choice measure of conflict-handling behavior: The “MODE” instrument Educational and Psychological Measurement. – 1977. – Vol. 37, No. 2. – P. 309–325.
4. Barnes L. B., Christensen C. R., Hansen A. J. Teaching and the Case Method: Text, Cases, and Readings. – 3rd ed. – Boston: Harvard Business School Press, 1994. – 333 p.
5. Gulikers J. T. M., Bastiaens T. J., Kirschner P. A. A five-dimensional framework for authentic assessment Educational Technology Research and Development. – 2004.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.